

معرفت نفس، طریق تهذیب نفس

بهترین توشه راه ابدیت، علم صائب و عمل صالح است و بهترین راه عالم شدن، خدانشناسی است و نزدیک‌ترین طریق خدانشناسی، خودشناسی...

بهترین توشه راه ابدیت، علم صائب و عمل صالح است و بهترین راه عالم شدن، خدانشناسی است و نزدیک‌ترین طریق خدانشناسی، خودشناسی. اگر انسان خود را بشناسد، ذات اقدس الهی را بهتر و آسان‌تر می‌شناسد و اسماء، صفات، افعال و آثار او را بهتر می‌فهمد، در نتیجه همیشه به یاد اوست. همچنین حیات ابدی را پیش از هر چیزی می‌بیند و به آن دل می‌بندد و برای آن مهیا می‌شود. براین اساس، مبحث انسان‌شناسی که با شناخت جان آدمی و فضیلت، رذیلت، سعادت، شقاوت و با جلال و جمال انسان پیوند دارد، هم جنبه علمی و هم صبغه عملی یعنی تزکیه و تهذیب دارد و سودمندتر از دیگر مباحث است، زیرا حقیقت انسان که از پروردگار به صورت نفخ ملکوتی افاضه شده، همانند حبل آویخته است؛ نه شبیه آب ریخته (باران).

چنین حبل متینی قطعاً معدوم نخواهد شد و حتماً به کمال می‌رسد و ضرورتاً کمال او جز رجوع به سوی خداوند نیست، لذا همواره در تکاپو به سمت اوست: *يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَيَّ رَجِدًا كَدْحًا فَمُلْقِيهِ (1)* و مانع این تطرّق و ردوع این سلوک، همانا دنیاست که دوستی آن، رأس هر خطیئه است. چنین معرفتی هم در تزکیه عقل نظر و هم در تزکیه عقل عمل و هم در تضحیه نفس مسؤل و اّمّار و هم در تسویه مجاری ادراکی و تحریکی دیگر، سهم تعیین کننده دارد.

قرآن کریم بر معرفتی انسان اصرار دارد، زیرا اگر انسان خود را نشناسد، یقیناً فریب می‌خورد و خطا می‌کند. قرآن کریم با شناساندن لغزشگاه‌های انسان مانند شهوت و غضب یا وهم و خیال و نقاط ضعف وجودی‌اش او را به خویشستن وی آگاه می‌کند و چگونگی غلبه بر شیطان و تهذیب نفس را به او می‌آموزد؛ به ویژه بر معرفتی عداوت شیطان اصرار می‌ورزد، تا آدمی بداند با چه خطری روبه‌روست و چه شعله سوزانی از غضب و عصبیت به دنبال اوست و آگاه باشد که دشمن سوگند خورده و مسلحی به نام ابلیس در پی وی است؛ شُروری که عبادت شش هزار ساله خود را از سر کبر و غرور برباد داد و به این خود سوزی بزرگ تن داد. او که به خود رحم نکرد، چگونه به انسان که سبب اصلی رانده شدن او از درگاه الهی است، رحم می‌کند؟

1. سوره انشقاق، آیه 6.

تفسیر انسان به انسان، ص 64-66.